

Tabuk nélkül

Nők a magyar képzőművészeti életben
a 2000-es évektől

BORDÁCS ANDREA

WUNDER JUDIT: *Kötélék*, 2016, digitális rajzanimáció, 09'44"

A Magyar Képzőművészeti Főiskolán 1874-ben osztottak először diplomát, a végzősök közt egy női hallgató volt, Scheibert Antónia. A következő években átlagosan egy-két női művész szerzett diplomát évfolyamonként. Közülük az 1911-ben végzett Biczó Ilona az, akit a szakma a mai napig jegyez.¹

A 20. század első felében számottevően megnőtt a női művészhallgatók és alkotók száma, de szignifikáns változás a 60-as években születettek idején történt. Manapság, a 2000-es évektől, nemzetközi és hazai viszonylatban, illetve általában a felsőoktatásban is magasabb a női hallgatók aránya.² Ez a tendencia a művészeti pályákra kiemelten jellemző, ezekben az intézményekben jelentősen felülreprezentáltak a nők. Ez mindegyik hazai³ művészeti egyetemre, illetve a többprofilú, de művészeti vagy művészetközvetítő képzést nyújtó szakokra is igaz. Ugyan van néhány szak, mely több férfit vonz (építészet, médiadizájn), de az utóbbi években ezeken is megugrott a női hallgatók száma. A két klaszterikus művészeti képzést nyújtó egyetemen

is megfigyelhető ez az eltolódás. Péccsett átlagban 70 százalék, a MKE-n a 2000-es évek óta 50 százalék, a 2010-es évek óta 60 százalék feletti a női diákok aránya.⁴ Ennek a jelenségnek az elemzése egy másik tanulmány témája, de esetleg közrejátszhat az is, hogy a művészeti pálya nem kínál biztos megélhetést.

Tehát a 2000-es évektől a művészeti életben nagyjából azonos számban vesz részt a két nem. Ám ez az arány a különböző díjazások során a legkevésbé sem tükröződik – az 1950 óta adományozott Munkácsy-díj⁵ esetében például átlagban 7:1 a férfiak javára. Talán meglepő, hogy az arány a 90-es évek második felében volt a legrosszabb, noha a nőművészet akkor nyert legitimitást, s akkor volt a legtöbb ilyen témájú kiállítás. Kétségtelen, hogy az alkotók közt napjainkban megragadható nemi eltolódás a díjakban majd a 2030-as, 40-es években mutatkozhat meg, lévén az egy sikeres, következetes pálya elismerése.

Az intézményvezetők tekintetében országosan a művészeti intézmények a leginkább nyitottak a női vezetőkre. A LFZE és a MKE rektorai a tíz női rektorhoz tartoznak, szemben az 55 férfival.⁶ S más szakmákhoz képest a múzeumok és kiállítóhelyek élén is évek óta rendszeresen előfordulnak női igazgatók. Ugyanakkor felettébb érdekes, hogy a különböző női magazinok a

„sikeres nők”-témában nem ezeket a számos szakmai díjat elnyerő hölgyeket mutatják be, hanem rendre csak celebkompatibiliseket szerepeltetnek, mást legfeljebb akkor, ha valami extrém dolog kapcsolható hozzá.

A művészeti színtér másik fontos terepén, a magángalériák szférájában a galériatulajdonosok neme kiegyensúlyozott számot mutat, ám ez nem mondható el az általuk menedzselte művészekről. Ez azért is meglepő, mivel a kereskedelmi galériákat gondolnám a legflexibilibbnek. Noha elvileg ők reagálnak a leggyorsabban és legfrissebben az új tendenciákra, a nemek aránya megközelítőleg sem jelenik meg a művészek esetében, egyedül az Ina Galéria művészei közt található több női alkotó.⁷

A nőművészet különböző generációit, különösen a 70-es évek óta, sokszor elemezték, számtalan tanulmány jelent meg róluk nemcsak a nemzetközi szakirodalomban, hanem magyarul is. (Az Új Művészet gondozásában hamarosan megjelenik Tatai Erzsébet *A lehetetlen megkísértése. Alkotó nők – válogatott esszék és tanulmányok a kortárs művészetéről* című kötete, amely a témával foglalkozik. A szerk.) Az utóbbi évek kérdései azonban ritkábban váltak elemzés tárgyává. A hazai nőművészeti jelenségek vizsgálatánál azért is érdemes a 2000-es ezredfordulót kiindulópontnak venni, mert az Ernst Múzeumban 2000-ben rendezett *Második nem. Nőművészet Magyarországon 1960–2000* lezárt egy korszakot. Érdemes megnézni, hogy azóta mennyiben változtak azok a problémák, melyek a művészeket foglalkoztatják. Az, hogy több a női hallgató az egyetemen, természetesen nem jelenti azt, hogy mindenki a női kérdésekkel foglalkozik – a legtöbben egyáltalán nem, vagy csupán egy-egy projekt erejéig fordítanak figyelmet a kérdésre.

Bár úgy tűnik, már mindent végigbeszéltek, a nemi identitással, valamint a nemek társadalmi szerepével kapcsolatos diskurzus továbbra is folyik. Az alkotók részéről egyre szisztematikusabban jelennek meg a társadalmi kérdésekre adott tudatosabb művészeti reflexiók. Érdekes, hogy miközben a művek alapvetően a klasszikus társadalmi nemi sztereotípiákat, nemi szerepelvárásokat kritizálják, az érintett témák is többnyire a hagyományos női szerepekhez kapcsolódnak.

Az elmúlt közel 20 év egyik meghatározó fejleménye, hogy megszorodtak a testkép- és női témájú kiállítások, sőt a férfi test kérdése is terítékre került. Ugyanakkor a nőművészettel kapcsolatosan tévedés lenne minden női alkotót felsorakoztatni kiállítást is ekként definiálni. Azok a tárlatok, ahol csak a kiállító neme nő, ám a munkák nem reflektálnak semmilyen módon az őket érintő társadalmi kérdésekre, nem nőművészeti kiállítások.

Az utóbbi években fontos jelenség a 2011-ben megjelent feminista csoport, a *Lilith öröksége*, mely eredendően hét fővel indult, de a projektjeikben végül rendszeresen hárman vesznek részt: Fajgerné Dudás Andrea, Kusovszky Bea és Oláh Orsolya. Az alkotók saját munkásságukat a saját nevükkel, míg a

foto: Vármagy Tibor

LILITH ÖRÖKSÉGE: *Tiszta kezek*, 2016, performansz

közös kiállításokat és performanszokat a csoportnévvel jegyzik. A csoport legemlékezetesebb projektjei: a *Pańska Skórka*, ahol életnagyságú, önmagukról mintázott süteményszobrokat találtak fel hamvasztótálcákon, majd a *Tiszta kezek* című performansz és a *Hősök neje* című közös kiállításuk, melyben történelmi hőseink feleségeire fókuszáltak, akiknek a sorsa a legkevésbé sem volt rózsás.

A másik meghatározó tény a 2016-ban Oltai Kata által megnyitott, deklaráltan feminista galéria, a FERi, amely a tervek szerint közösségi és befogadó térként is működik. Az első, *Something Old, Something New, Something Borrowed, Something Blue*⁸ című kiállításuk csoportos bemutató volt. A lányokat már gyermekkoruk óta a királykisasszonyos mesékkel és a neveléssel többnyire arra szocializálják, hogy az esküvőjükre mint életük legfontosabb napjára készüljenek, nem pedig arra, hogyan legyenek társai leendő férjüknek, s hogyan oldják meg a problémáikat. A FERiben nemcsak kiállításokat, hanem vetítéseket és előadásokat is tartanak, valamint portfóliótanácsadás is folyik, jelenlegi kiállításuk, *Csi Csapó Ida: Egy -né a sok közül*⁹ a megbecsülés nélküli háziasszonyi szerepet járja körbe.

foto: Sulyok Miklós

AGNES VON URAY: *Lecke*, 2009, olaj, vászon, 70×100 cm

fotó: Kúsovsky Bea

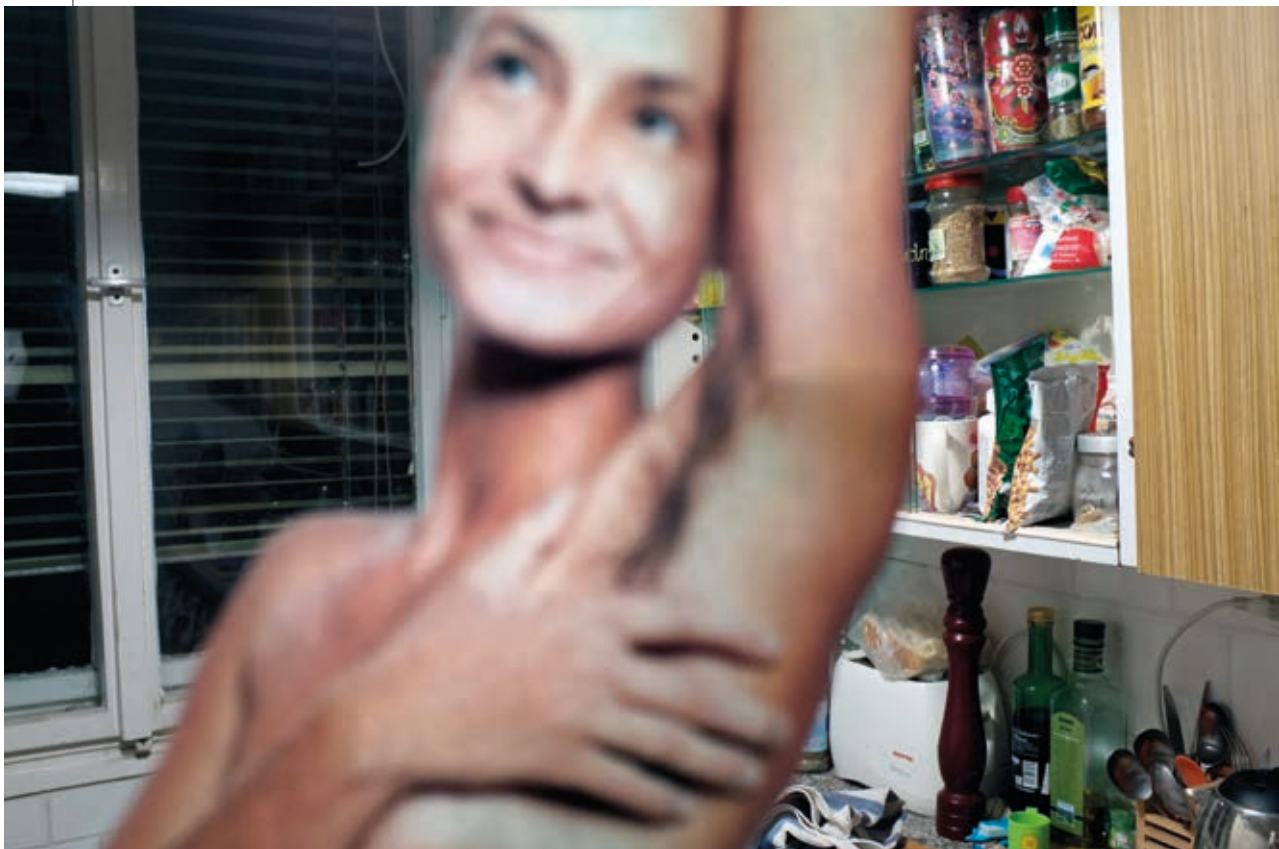
KUSOVSKY BEA: *Pollock után szabadon IV.*, 2017, olaj, vászon, 200×150 cm

ERDEI KRISZTINA: *Untitled No. 10.*, *Antiglamúr*-sorozat, 2012, c-print, 50×70 cm

Szintén a házasság a témája Gőbolyös Luca *Férjhez akarok menni* című videójának és szakácskönyvszerű projektjének, melyben régi, népi szerelmi csábítási hiedelmeket keresztes napjaink médiavilágának párkereső- és főzőshowműsoraival. A filmben műsorvezető módjára avat be a titkos praktikákba, melyet látványos csábítási szakácskönyv kísér.

A házasság és a háztartási munka Fajgerné munkásságában is megtalálható, ahol egy páros kép egyikén ő alkot, s a férje porszívózik, a másikon a férje végez szellemi munkát, s ő vasal, mintegy az ideális munkamegosztást reprezentálva. A házimunkát végző személy a privátszférát jelezve meztelenül látható. Legújabb projektje *A háziasszony művészete* című sorozat, amelyben a konyharuha absztrakt világára reflektál, és festményeket vasal vasaló formájúra vágott ecsetjével. Szintén ide tartoznak Szabó Eszter Ágnessel közös eat-art- (főző, lekvárt eltevő) performanszai. Korábban Eperjesi Ágnes foglalkozott ezzel a témával a *Heti étrend* és a *Szorgos kezek* (2000) című sorozataiban, melyeknek nemcsak a témája, hanem retroikonokkal ábrázolt képi világa is különleges. Fabricus Anna *Háztartási anyatigris* című fotósorozatában a kisgyerekek otthon maradó anyja „multitasking” tevékenységét szemlélteti szarkasztikusan, mivel ezek az ártalmatlannak tűnő háztartási tárgyak valójában veszélyes eszközök is.

A gyerek mint téma számos más alkotónál is megjelenik. A velük kapcsolatos helyzetek sokszor megörökített jelenetek, ám hiányuk, a meddőség inkább titkolni való tabutéma,

FABRICIUS ANNA: *Eszterke, Háztartási anyatigris-sorozat, 2006, alumíniumra kasírozott lambda print, 80×100 cm*

a műtéti beavatkozás vagy a mesterséges megtermékenyítés különösen. Ezt a mások által gondosan titkolt eseményt Fajgerné Dudás Andrea a festménye témájává teszi, s a beavatkozást végző orvost isteni hatalommal ruházza fel (*Angyali üdvözet*). A megfogant, majd megszületett gyermek további képeinek válik inspirációjául.

Hermann Ildi a gyermeke születése után beteg lett, s ezt a privát traumát egy meghatározó fotó-sorozatban (*NHL*) tette láthatóvá, ahogy az élet és a halál egyszerre próbál utat törni magának. Később a *Mi lányaink*-sorozatában szintén a lányára fókuszált.¹⁰ Gőbbölyös Luca a gyermeke fotóinál (*Háttér*) viszont a 19. századi gyerekfotók stílusát és szokását alkalmazta: mivel a régi fotók hosszú expozíciós ideje miatt a csecsemőket nem tudták egyedül fényképezni, ezért a kítakart anyák ölében készültek a felvételek. A saját gyermeke születése után ezt a régi módszert idézte meg, a megszokott zárt tereket azonban turisták által tipikusan látogatott helyszínekre cserélte.

A társadalom és a média által elvárt nőkép egyik legkritikusabb terepe a társadalmi elvárásoknak és ideáknak megfelelő külső. Ráadásul az utóbbi években a közösségi média mint kommunikációs eszköz vált a leginkább meghatározóvá,

sőt irányítóvá, számos fenyegetés és kiszolgáltatottság melegágyává. A nőművészek legmarkánsabb témái közé tartozik továbbra is a média által sugallt, közízlést formáló kérdés. Bár ez korábban is fontos volt, de konkrétan a kövérség mégis tabutémának számított. A háj Fajgerné Dudás Andrea egyik központi témájává vált a *Hájm Vénusz* című projektjében, amelyben a saját túlsúlyára is reflektál. Fajgerné nemzetközi viszonylatban is eredeti módon nyúl a női témákhoz, ráadásul úgy beszél tabukról, mintha az a világ legtermészetesebb dolga volna. A túlsúlyos testtel foglalkozik a Lilith öröksége csoport 2016-os *Terhelt has*-performanszában is, Koleszár Kata pedig festményein tematizálja ugyanezt a problémakört. Ahhoz, hogy elégedetlenek legyünk saját testképünkkel, nem kell túlsúlyosnak lennünk, Kusovszky Bea olyan, a testükkel szemben szorongásos viszonyban lévő nőket mutatott be, akiknek különben teljesen normál alkatuk van. Kusovszky új munkáinak a sajátossága a képek klasszikusan macsós, absztrakt expresszionista vagy pop-artos háttere.

Szintén az ideális nő témájához kötődik, bár kifejezetten az utóbbi években vált hangsúlyossá a szőrzet kérdése. Ez különösen annak fényében érdekes, hogy a szépség ideájáról szóló véleményekben rendre felmerül a természetesség követelménye. Ez már a 18. században

fotó: Csi Csapó Ida

CSI CSAPÓ IDA: *Egy -né a sok közül*, 2019, installáció
FERi Galéri

is visszatérő téma volt: mi az, ami a természethez s mi az, ami a kultúrához tartozik? S míg manapság is fontos a természetesség eszménye, a szőrösség jószérivel mégis az ápolatlanság színönimájává vált. Ezt tükrözi, hogy micsoda közfelháborodás kíséri, amikor szóba kerül a női szőrtelenítés elhagyása.¹¹ Ez a probléma kerül elő Erdei Krisztina *Antiglamour*-sorozatának egyik darabjában is. A sorozat a szépségideálokkal és a divattal szembenelő jeleneteket mutat be a leszaladt harisnyától kezdve számos kellemetlen helyzetig. Ám úgy tűnik, a hónaljszőrzet talán oly tabutéma, hogy csak homályos kép által mutatható meg. Természetesen Fajgerné Dudás Andrea e témában sem megkerülhető. Az egyik önarcképén a szemöldöke, „bajusza”, hónalja helyén a gyantázócsirk látható a rajtaragadt, eltávolított szőrökkel. Ennek a témának Verebics Ágnes egy egész sorozatot szentelt, noha őt mániákusan nem foglalkoztatják a női testkép kérdései, és munkásságára inkább jellemző, hogy „a testek nála határtalanok, gyakran összerosódnak, összefolynak valaki/valami máséval, ezáltal egy metamorfózis részesei.”¹² A Hairy Gang a „haj, szőr, kultúra és természet fogalom-párjait a nőiség vizuális reprezentációjának történetébe ágyazva vizsgálja.”¹³

Szintén nem volt korábban téma az öreg nő, legfeljebb az idő múlásának a jelképeként jelent meg. Góbbolyós Luca az Óbudai Társaskör Galériában mutatott be egy, az „öreg női testnek” szentelt projektet. A FERi galérianyitó kiállításán Gáldi Vinkó Andrea fotói szintén az idősödő női testet tematizálták.

A vállalt feminizmus és a női jogok kérdései a Lilith öröksége csoporton kívül Nagy Kriszta Liget Galéria-beli kiállításán jelentek meg hangsúlyosan. A párkapcsolat kérdésének ambivalenciája Wunder Judit *Bond* című animációjának is a témája. Az utóbbi időkből tűnt fel a hatalommal való visszaélés, a zaklatás jelensége. Agnes von Uray (Szépfalvi Ágnes) már a 90-es évek végén foglalkozott a párkapcsolati kiszolgáltatottsággal, a fizikai és lelki terrorral. A szexuális zaklatás Varga Anna Gizella *Nem oké* című diplomamunkájának volt tárgya még a #metoo-botrány kirobbanása előtt.

Összegezve elmondható, hogy a 2000-es évektől mintha nem létezne tabutéma a művészek számára, problémafelvetéseiket a társadalmi elvárások inspirálják, pontosabban a velük való opposzió. Mindenesetre kevésbé jellemző az aktivista fellépés, munkáikat sok humorral és iróniával fűszerezve találják.

Jegyzetek

- 1 Bordács Andrea: Háború női szemmel. *Új Művészet*, 2014/8., 26–30., http://www.mke.hu/about/hallgatoi_adatbazis.php/b
- 2 https://www.oktatas.hu/felsooktatasi/kozerdeku_adatok/felsooktatasi_adatok_kozvetetele/felsooktatasi_statistikak/ Nálunk a legalacsonyabb (52,37%) 2012/13-ban, a legmagasabb (58,21%) viszont 2004/05-ben volt.
- 3 Nemzetközi tapasztalat is, nemcsak hazai.
- 4 A pécsi adat szóbeli információkon, a MKE egzakt statisztikán alapul.
- 5 hu.wikipedia.org/wiki/Munkácsy_Mihály-díj
- 6 <http://www.mrk.hu/tagjaink/>
- 7 Férfi-nő arány a kortárs művészekkel foglalkozó galériák esetében a honlapjaikon elérhető adatok alapján: Várfoke Galéria 23/3; acb Galéria 40/5; Inda Galéria 23/14; Kisterem 16/5; Knoll Galéria 15/5; Molnár Ani Galéria 18/4; Viltin Galéria 20/5; Deák Erika Galéria 16/3; Faur Zsófi Galéria 21/7; Godot Galéria 7/1.
- 8 FERi, *Something Old, Something New, Something Borrowed, Something Blue*, 2016. X. 29. – XI. 19.
- 9 FERi, Csi Csapó Ida: *Egy -né a sok közül*, 2019. II. 27. – III. 20.
- 10 Hermann Ildi a korábbi betegségéből felgyógyult, ám 2019 januárjában tragikus hirtelenséggel elhunyt.
- 11 Az úgynevezett Januhairy-mozgalom, hogy néhány nő egy hónapig nem szőrtelenít, rengetegen felháborodtak.
- 12 Bordács Andrea: Határtalan Én. In *Verebics Ágnes*. A.P.A., 2016, 3.
- 13 Nemes Z. Mária: Szőrerő. In *Verebics Ágnes*. A.P.A., 2016.